

ISSN 2616-9320

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

№ 2(3) 2020

THE JOURNAL IS REGISTERED WITH THE MINISTRY OF INFORMATION AND COMMUNICATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE № 16822-Ж. ASTANA, 2017

EDITORIAL TEAM

Chief Editor:

S. S. Kunanbayeva - Professor, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Responsible editors:

A.T. Chaklikova, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

B. Mizamkhan, Ass. Prof., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

N.A. Aubakir, MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Editor's assistants:

G.S. Assanova PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

K.M. Zhampeyis C.Phil.Sc., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

A.B. Baidullayeva PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Sh. O. Saimkulova MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Technical editor and design:

R.A. Musataev MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

N.A. Aubakir MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Consultants:

Anna Oldfield, University of South Carolina, USA

Christopher Baker, American University of Central Asia, Kyrgyzstan

Uldanay Bakhtikereeva, PhD, prof., PFUR, Russia

Kim Chang Ho - PhD, professor, Pusan University of Foreign Languages, South Korea

Shabdiz Orang - PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

V.I. Karasik, D.Ph.S., Professor, Volgograd Technical University, Russia

ӘР ТҮРЛІ ТІЛДЕРДЕГІ ФРЕЙМДЕР ЖӘНЕ АУДАРМА

Сарыпбекова С.Б.¹

¹Аударма ісі мамандығының

II курс магистранты

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

E-mail: saule.sarypbekova@mail.ru

Андатпа: тілдік фреймдердің мәні тіларалық мәдени қарым-қатынас аясында жатыр. Әр тілдің құрылымы бөлек болатыны сияқты, олардағы фреймдер де ұқсас емес. Осы реттегі аударма мәселесіне баса назар аудару әрбір аудармашы үшін маңызды. Мақалада лингвистика мен мәдениеттану арасындағы байланыс анық ашылып, фреймдерді аудару барысы талқыланады.

Кілт сөздер: «таптаурын», «стереотип», «фрейм», «культура», «лингвокультурология», «адресант», «адресат».

Тілдік фреймдер когнитивтік лингвистикада қарастырылатыны бәрімізге белгілі. Ал осы фреймдердің аудармамен байланысының астары лингвокультурологияда жатыр. Неге десеміз, фреймдер ұлттың немесе халықтың мәдениетімен астасады. Тілдік фреймге анықтама берер болсақ: Фрейм – таптаурын жағдаяттарда я қарым-қатынаста тұтынылатын анықталған дағдылы әдеп-құлық әрекеттерінің, сондай-ақ тілдік қылық әрекетінің сызбасы я бағдарламасы ретінде қарастырылатын менталды модель. Таптаурын жағдаяттар тұрғысындағы білім-тәжірибе адам санасында тұтастықта ұйымдаса отырып, сол уақытта таптаурын жағдаят орны (мекені), субъектілері және олардың рөлдері немесе қызметтері т.б. компоненттері түріндегі образдарды қамтиды. Осы орайда аталмыш компоненттердің жиынтығында сцена түзілсе, олардың анықталған

тәртіппен (бірінен кейін бірі) жүзеге асуы сценарий болып табылады. Сөйтіп, таптаурын жағдаят образдары, сцена, сценарий біріге келіп, фреймді құрайды. [1]

Фреймді түсіну жағдаятты саналы бөлшекке бөлу арқылы жүзеге асады. Жағдаятты саналы бөлшекке бөлудің астарында адамның ситуация контексіндегі формалданған сипаттамасы жатыр.

Л. Н. Сидорованың анықтамасына сүйенсек, ол фреймді білімнің тілдік тұрғыда жүзеге асу факторы ретінде лингвистикалық бағдарланған концепт деп қарастыруға болады. Ол фреймді адамның алуан түрлі білімін, оның тәжірибесін бірыңғай мәнге біріктіретін әмбебап категория деп есептейді. Дәл осы тұста, аудармашы мен тіл қатынасын объект пен субъект ретінде алайық. Субъект (адресант) берілген объекті келесі субъектке (адресат) жеткізу үшін берілген фрейм

төңірегіндегі білімін түгендеу қажет. Тілді процеске жатқызатын болсақ, фрейм де белгілі бір таптаурынның жылжымалы сұлбасы секілді.

Фрейм – бұл тек теория емес, сонымен бірге тәжібе. Адам санасында өте шапшаң уақытта жүзеге асатын психикалық әрекеттердің айқын нәтижесі. Шын мәнісінде, тұлға ақпарат қабылдағанда оны фрейм ретінде қарастыруына көп уақыт кетпейді. Бұл процесс адамдардың санасында, оның ішінде, аудармашылар басында көз ілеспес жылдамдықта жүзеге асады. Сонда бұл жердегі қиыншылық неде? Аудармашы өз ана тілінде тілдік фрейм құруда сүрінбейтіні анық. Өйткені, төл тіл адам бойында ана сүтімен қалыптасып, сіңіп кетеді. Ал, аударылуы тиіс тілдегі фрейм аудармашы санасында қандай көрініс табады? Осы тұсқа келгенде когнитивтік лингвистика ғылымы айқын көрініс білдіреді. Жалпы, ақпарат қабылдау немесе алмасу фреймдер жүйесімен тығыз байланысты. Т. А. Ван Дейк зерттеуі бойынша фреймдер концепттердің айналасында ұйымдасады. Олар негізгі, типтік және потенциалды ақпараттарды қамтиды. Олар басқа концепттермен тамырласады. Фреймдер конвенционалды сипатқа ие және типтік сипатымен анықталады. Концептуалды фреймдер біздің әдеп-дағдымызды ұйымдастырып және басқа адамдардың әдеп-қылығын дұрыс талқылауға мүмкіндік береді. [2]

Адамның танымдық қызметіндегі тілдің орны ерекше. Аударма аударма болуы үшін тіл керек. Аударма процесінде жалғыз ғана тілдің болуы

мүмкін емес. Аударма тіларалық байланыс болатын болса, тілдегі фреймдердің де өзара байланысты екені шығады. Бұл орайда, лингвокультурология пәні маңызды рөлге шығады. Аудармашы тілдерді аудару барасында сөзбе сөз емес, фреймдер айналасында тәржімалайды. [5] Ол екі тілді ішінара, мәдениетін, өзге тілдің құрылымдық ерекшелігін, оның бөлшектерін ана тіл бөлшектерімен байланыстыра отырып, екі тілдегі фреймдердің барлық мүмкіндіктерін жетік қолдана алатындай деңгейдегі сөз шебері болуы тиіс. Фрейм кең көлемді ұғым. Аударманың өзін үлкен концепция шеңберінде қарастырсақ, аударылатын элементтерді сәйкесінше фрейм деп қарастыруға болады. Бұл дегеніміз фрейм – «үзік» дегенді білдірмейді. Фрейм біртұтас концепция. Аудармашы өзінің жұмысы барысында екі түрлі қатынасқа түседі: тіларалық және мәдениетаралық. Ойымды мысалмен дәлелдейтін болсам, фразеологизм немесе тұрақты тіркестер, не болмаса белгілі бір ұлтқа тән аңыз-әңгімелердің төркінін алайық. Әсіресе осы сынды тіркестер құрылымдары әр түрлі тілдердегі фреймдердің өзегі болып табылады. Мысалы, орыс тіліндегі «в ногах правды нет» тіркесін алайық. Аудармашы сөздерді тікелей аударатын «машина» болатын болса, төл тілімізге «аяқта шындық жоқ» деп аударылатын еді. Бұл жердегі аудармашының мәдениеттану шеңбері тар болғандықтан, қазақ тілінде де бұл тіркес мағынасыз болып қалды. Шын мәнісінде фрейм бұл жерде мәдениет пен тіл арасындағы көпір. Әр түрлі тілдердегі фреймді шапшаң талдай

алатын немесе мәдени сұлбаны жетік меңгерген аудармашы бұл тіркестің «босағада тұрма» деп аударылатынын жақсы біледі. Фрейм бұл жерде біржақты емес, аудармашының міндеті де сол екіжақты процессті тыңғылықты алып жүру.

Аударма – өте күрделі көп деңгейлі семантикалық өрістердің, семантикалық құрылымдардың, мәдени өзгешеліктердің, оқырмандар мен тыңдаушылардың әрекеттерінің психологиялық және әлеуметтік аспектеріне тез талдауын талап ететін процесс.

Аудармашыға лингвистикалық интеллект қажет. Лингвистикалық интеллект – тыңдап, анықтап, өз тілінің арнайы конструкциясын құру және оны қолдана білу қабілеті шет тілдерді меңгеру қабілеті, тыңдап, топтастырып, бір тілден басқа тілде жаңа конструкцияны құру қабілеті, олармен қозғалыс қатынастар жасау қабілеті. [3] Әсіресе, ауызша аудармашыларға коммуникативті белсенділік пен прагмалингвистикалық дағдылардың орны ерекше. Жоғарыда атап көрсеткен лингвистикалық интеллект – кешенді жүйе. Әр түрлі тілдердегі фреймдерді жетелей зерттеудің өзі аудармашының құзыреттілігіне тән. Тілдік құзыреттілікті кез-келген саладағы шығармашылық адамдары меңгеруі тиіс болса, аудармашы бұл жерде екі еселенген тілдік тұлға. Мәдениет пен тілдің тығыз байланысынан туатын фреймдердің өзі тұлғаның танымдық көзқарасының кең болуынан шығады. Когнитивті лингвистикада тіл - ойлау қатынастарын, яғни адамның танымдық қызметінің нәтижесі мен

үрдістері тіл мен сөйлеуде қалай көрінеді, ойлау категориялары тілдің идиоэтникалық категорияларымен қалай сәйкес келеді деген сұрақтарға жауап іздейді: ұғымның түрлері, концептер (сұлба (схема), сурет, фрейм және сценарий түрінде) және жеке сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасы; пікір, пайымдау және ұсыныстар. Танымдық лингвистика туралы айтқанда негізгі екі түрлі үрдіс есте болуы керек. Олар: біріншіден, белгілі этностың ”әлемнің тілдік бейнесі” мен оның ерекшеліктері, екіншіден, қарым-қатынас кезіндегі менталдық үрдістер. [4]

Қорыта келгенде, тіл мен мәдениет ажырамас ұғымдар. Олардың мәнін арттыра түсетін, байланысын ашатын тілдік тұлға – аудармашы. Әр түрлі тілдердегі фреймдерді психолінгвистика мен лингвокультурология аясында көркемдеп көмкеруші де, өзгеше екі тіл арасына байланыс орнатып, әрбір тілдегі мәдени бөлшектерді шашыратпай, шебер құрастырушы да аудармашы. Мен бір орында тұрмайтын, әрдайым даму үстінде болатын тақырыпта ой қозғадым. Себебі тіл жоқ болса, ұлт та жоқ болады, олай болған жағдайда мәдениет туралы, мәдениет алмасу туралы тіпті сөз де болуы мүмкін емес.

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Г.Б.Мәдиева. А.Қ.Таусоғарова. А.М.Досанова. Когнитивтік лингвистика теориясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2014.
- [2]. Т.А. Ван Дейк. Концепт и познание. Фреймы знаний и понимание речевых актов // Язык. Познание. Коммуникация. М.: Прогресс, 1989.
- [3]. Ергазина Г. Д. Аударма ісі мамандығының студенттеріне арналған оқу-әдістемелік құралы (дәріс кешені). –Павлодар, 2012.
- [4]. Г. К. Кенжетаева. Лингвистикадағы ғылыми зерттеу негіздері. Кереку 2012
- [5]. И.Б. Нурдаулетова. Когнитивтік лингвистика. – Алматы, 2011. – 312 б.

FRAMES AND TRANSLATION IN DIFFERENT LANGUAGES

Sarypbekova S.¹

Postgraduate of Translation Studies of
Ablai Khan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
E-mail: saule.sarypbekova@mail.ru

Abstract: The essence of language frames lies in intercultural interaction. Both language and frame have their own structure. In this regard, it is important for each translator to pay attention to translation issues. The article reveals the relationship between linguistics and cultural studies, also discusses the progress of the translation of frames.

Keywords: «stereotype», «frame», «culture», «linguoculturology», «addressee», «addressee».

ФРЕЙМЫ И ПЕРЕВОД НА РАЗНЫХ ЯЗЫКАХ

С.Б. Сарыпбекова¹

¹Специальность: Переводческое дело
магистрант II курса
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
e-mail: saule.sarypbekova@mail.ru

Аннотация: Суть языковых фреймов заключается в межкультурном взаимодействии. Фрейм, как и язык имеет свою структуру. В этом порядке каждому переводчику важно уделить внимание на вопросы перевода. В статье раскрывается взаимосвязь лингвистики и культурологии, также обсуждается ход перевода фреймов.

Ключевые слова: «стереотип», «фрейм», «культура», «лингвокультурология», «адресант», «адресат».

CAJTS

Центрально-Азиатский Журнал Переводоведения

Рецензируемый научный журнал открытого доступа, где размещаются научно-практические статьи и обзоры, посвященные вопросам теории и практики перевода, а также истории, методологии и обучения переводу в высших учебных заведениях.

Журнал публикуется два раза в год и является **рецензируемым**. Редакторы планируют публиковать как регулярные, так и тематические/специальные статьи. CAJTS нацелен на быструю и простую публикацию передовых исследований, в том числе статей, результатов исследований/разработок по переводческой деятельности и межкультурной коммуникации, рецензии на книги, посвященные переводческой деятельности и многое другое.

1(3) 2020

ҚАҢТАР-НАУРЫЗ 2020 Ж.
ЯНВАРЬ-МАРТ 2020 Г.
JANUARY-MARCH 2020

Published since January 2018

050022, 200 Muratbayev st, Almaty, Kazakhstan
Central Asian Journal of Translation Studies
www.cajts.ablaikhan.kz